

From Oral Tradition to Digital Systems: An Optimal Model for the Dissemination and Transmission of Indigenous Knowledge in the Handicrafts of Balochistan

Mohammad Javad Hashemzadeh¹, Nasimeh Naroee²,
Leili Seifi³

Abstract

Purpose: The indigenous knowledge of Balochistan's handicrafts represents a living, intergenerational heritage that is primarily transmitted through oral tradition, observation, imitation, and hands-on experience. However, the fragility of collective memory, generational discontinuity, and pressures from modern markets have placed this knowledge at risk of erosion. Adopting a "transition from oral tradition to digital systems" perspective, this study aims to identify and explain an optimal model for the dissemination (access and promotion) and transmission (learning and skill empowerment) of indigenous knowledge in Balochistan's handicraft sector, thereby supporting the revival, sustainability, and cultural-driven economic development.

Method: This study employed an applied qualitative design with a descriptive-exploratory approach. Data were collected through 16 semi-structured interviews with artisans and indigenous knowledge holders (11 women and 5 men) from four cities: Khash, Iranshahr, Saravan, and Chabahar. Each interview lasted between 57 and 90 minutes. Data were analyzed using Strauss and Corbin's three-stage coding method (open, axial, and selective) assisted by MAXQDA software. Credibility was ensured through participant validation and peer review; reliability was confirmed through intercoder agreement ($Kappa = 0.65$). Ethical considerations included informed consent, confidentiality, and anonymization.

Findings: The findings of the study indicate that the diffusion and transmission of indigenous knowledge in Balochistan's handicrafts are grounded in a combination of traditional practices and emerging digital capacities. Artisans continue to emphasize the value of intergenerational learning, direct observation, close apprenticeship, and family-based transmission, considering these methods essential for preserving the authenticity of local crafts. In the diffusion of knowledge, face-to-face interaction, family gatherings, guidance from master artisans, local workshops, and the use of ready-made patterns play central roles. Alongside these traditional approaches, the gradual expansion of digital tools such as social media, sharing photos and videos, and remote problem-solving has created new opportunities for showcasing and teaching indigenous crafts. Despite technological advancements, word-of-mouth transmission and culturally rooted recommendations remain the most influential factors in attracting younger generations. Knowledge transmission primarily occurs within the family environment through observation, imitation, repetition, trial and error, and close engagement with the master craftsman. The role of mothers in transferring certain skills, particularly needlework, is especially prominent. Some participants also referred to the role of intuition and

Keywords

Indigenous knowledge, Balochistan handicrafts, knowledge dissemination, knowledge transmission, blended learning, digital documentation

Citation: Hashemzadeh, M.J., Naroee, N., Seifi, L.(2026). From Oral Tradition to Digital Systems: An Optimal Model for the Dissemination and Transmission of Indigenous Knowledge in the Handicrafts of Balochistan. *Librarianship and Information Organization Studies*, 37(3), 429-464.

Doi: 10.30484/NASTINFO.2026.3946.2367

Article Type: Research Article
Article history:

Received: 8 Jun. 2026

Revised: 17 Aug. 2026

Accepted: 8 Sep. 2026

Available Online: 24 Sep. 2026

1. Associate Professor of
Knowledge and Information
Science, University of
Birjand, Birjand, Iran;
hashemzadeh@birjand.ac.ir

2. Master of Information
Management, University of
Birjand, Birjand, Iran;
naroenasime@gmail.com

3. Associate Professor of
Knowledge and Information
Science, University of
Birjand, Birjand, Iran;
(Corresponding Author)
Leili.seifi@birjand.ac.ir

Publisher: National Library
and Archives of I.R. of Iran
© The Author(s).

inspiration in creating designs, reflecting the experiential and affective dimension of learning. In the preferred model envisioned by artisans, a blended approach combining face-to-face and digital instruction is emphasized. In-person learning is considered vital for understanding materials, mastering fine motor techniques, and developing aesthetic sensitivity, while digital tools such as instructional videos, locally produced digital content, and online platforms enhance accessibility, repetition, and flexible learning. Exhibitions are also viewed as important spaces for practical learning and engagement with the market. Participants described the optimal transmission of knowledge as a gradual process based on interest, concentration, incremental learning, and continuous practice one that can support economic empowerment and sustain the vitality of indigenous crafts.

Conclusion: The optimal pathway is synergistic integration of tradition and technology: preserving rooted learning mechanisms (observation, imitation, conversation, family gatherings) while building enduring digital memory (short videos, local content repositories, social media platforms) and hybrid face-to-face+online training systems. Public libraries and cultural centers can serve as knowledge mediators by collecting oral histories, building local archives, and supporting intergenerational programs. Practical implications include equitable access, improved learning quality, enhanced market visibility, and empowerment of women artisans. Policy recommendations include targeted support, digital infrastructure development, mentoring programs, educational exhibitions, and intellectual property mechanisms. Limitations: geographical access challenges and loss of elderly knowledge holders. Future studies may examine hybrid learning effectiveness, the role of libraries, and cross-regional comparisons.

Introduction

Indigenous knowledge (IK) is often described as informal knowledge that emerges within a specific cultural ecology, is accumulated through lived experience, and is transmitted primarily through family socialization and close intergenerational interaction (Malapane et al., 2024; Ting, 2023). Unlike formal knowledge, which is acquired through structured curricula and institutional education (Onyancha, 2024), IK is typically tacit, practice-based, and embedded in local values, language, and everyday routines. As a result, it constitutes a vital foundation for community-level problem-solving and sustainable development, particularly for marginalized populations (Ngulube, 2023).

One of the most visible expressions of IK is handicrafts skills and creative practices that carry cultural memory, local aesthetics, and livelihood strategies across generations (Fu, 2023). In Iran, handicrafts function as a hybrid of art and industry, reflecting regional beliefs, identities, and historical continuity. Within this national context, Balochistan represents one of the richest cultural and ecological settings for indigenous skills, practices, and symbolic traditions (Yaghoubi et al., 2023). However, many Baloch handicrafts, including needlework, mat weaving, pottery, traditional jewellery, boat building, kapar-making, dodoni weaving, coin embroidery, mirror-work, and woodturning, face increasing risks of erosion due to youth disinterest, limited documentation, low life expectancy among master artisans, reduced intergenerational contact, outmigration, poverty pressures, and weak institutional support.

The present study conceptualizes “knowledge dissemination” and “knowledge transmission” as related but distinct processes. Knowledge dissemination refers to outward-facing processes that make IK visible and accessible to broader audiences through exhibitions, public instruction, explanation, demonstration, and open sharing often beyond the immediate family or craft circle (Mwanza, 2022; Dlamini & Ocholla, 2018; Buthelezi et al., 2024). Knowledge transmission, in contrast, refers to internalization and skill acquisition through learning-by-doing, repeated practice, deep understanding, and embodied mastery often occurring within intimate social settings such as households or mentor–apprentice relationships.

Purpose

This research aimed to identify and explain:

1. existing methods of indigenous knowledge dissemination in Balochistan handicrafts from the perspective of local practitioners;
2. preferred (optimal) methods of dissemination as proposed by practitioners;
3. existing methods of knowledge transmission (skill learning and mastery); and
4. preferred methods of transmission that could strengthen continuity in the digital era.

Ultimately, the study contributes a context-sensitive conceptual model for sustaining Baloch handicraft knowledge through an integrated approach that links oral traditions with digital documentation, social media, and blended learning.

Method

The study adopted an applied, qualitative, descriptive–exploratory design using semi-structured interviews. Participants were 16 indigenous handicraft practitioners (11 women, 5 men) selected through purposive sampling and extended via theoretical sampling to enhance variation across crafts and locations. Four counties, Khash, Iranshahr, Saravan, and Chabahar, were selected as major hubs representing craft diversity and socio-geographical variation in Balochistan. Interviews were conducted in participants' homes or workspaces, typically lasting 57–90 minutes. All interviews were audio-recorded (with consent) and accompanied by field notes; recordings were transcribed verbatim and verified against notes.

Data were analyzed in MAXQDA using Strauss and Corbin's (1998) three-stage coding: open coding (initial concepts), axial coding (category development), and selective coding (integrative themes and relationships). Analysis was aligned with the four research objectives (existing vs. preferred dissemination; existing vs. preferred transmission). The research team assessed theoretical saturation through repetition of themes and lack of new codes after later interviews; category frequency patterns supported saturation. Trustworthiness was enhanced through participant checking, expert review, and inter-coder agreement (Cohen's kappa = 0.65, interpreted

as good).

Findings and Discussion

Findings show that indigenous knowledge continuity in Balochistan handicrafts depends on a dynamic interplay between (a) traditional oral–experiential systems and (b) emerging digital practices. The results can be organized into four key areas: existing dissemination, existing transmission, preferred dissemination, and preferred transmission, together forming a blended learning and digital documentation pathway.

1) Existing dissemination: combining short formal training with social and oral practices.

Participants described dissemination as occurring through short formal courses (e.g., local organizations, heritage-related programs), guided explanations during practice, question-and-answer dialogue, family gatherings, use of ready-made patterns, and participation in exhibitions. Increasingly, technology contributes to dissemination via mobile photography and video, internet content, and social media channels (Instagram, WhatsApp, Telegram) used for advertising, showcasing products, and troubleshooting. This indicates that even when formal instruction initiates learning, deeper dissemination relies on interactive communication and community-based visibility. The pattern aligns with global evidence that IK dissemination requires both social embeddedness and broadened access through digital channels (Mwanza, 2022; Buthelezi et al., 2024; Ngulube, 2023).

2) Existing transmission: observation, imitation, repetition, and trial-and-error as the core learning engine.

Transmission was reported as predominantly informal and intergenerational, frequently structured around the family, especially mother–daughter pathways for needlework and related textile crafts, and father–son pathways for some male-dominated crafts (e.g., boat building, woodturning). Practitioners emphasized learning by watching the hands of the master, sitting beside the mentor, repeated practice, imitation, and gradual refinement through trial-and-error. This mirrors the literature describing IK as tacit and embodied, requiring co-presence, repetition, and situated practice for mastery

(Adekannbi et al., 2016; Lwoga et al., 2010; Rehman et al., 2021).

3) Preferred dissemination: a blended learning model that keeps in-person training central while expanding digital reach.

Participants strongly favored in-person training for skill accuracy, especially for tool handling, fine motor techniques, and immediate feedback, yet also advocated virtual learning to overcome distance, time constraints, and limited local access. Preferred dissemination methods included: practical workshops with full materials provided, structured short courses, guided interaction, learning through exhibitions, content production for websites, social media teaching, and learning from videos. These preferences point toward a blended learning approach in which digital media supports (rather than replaces) face-to-face apprenticeship. This finding aligns with work emphasizing that technology can widen access while craft authenticity and tacit nuance still require embodied learning (Manfredi Latilla et al., 2019; Ting, 2023; Mwanza, 2022).

4) Preferred transmission: psychological-behavioral conditions for sustainable mastery.

Practitioners identified five conditions for stronger transmission: individual focus (attention and precision), knowledge-building from basic foundations, interest and intrinsic motivation, gradual/continuous learning, and skill development through persistent practice. These conditions highlight that safeguarding IK is not only a matter of platforms and documentation, but also of learner motivation, concentration, and sustained engagement particularly critical where youth are less attracted to traditional crafts.

Implications: digital documentation and institutional facilitation as bridges.

Across findings, participants implicitly described a shift from purely oral systems toward “digital assets,” yet emphasized that digital tools must be embedded in local realities (connectivity constraints, costs, literacy levels). This supports the argument that successful safeguarding requires enabling infrastructures, cultural policy support, and community-centered stewardship (Ngulube, 2023; Yaghoubi et al., 2023). The findings also suggest that knowledge intermediaries such

as local cultural centers and public libraries could facilitate community archives, multimedia documentation, and training spaces, bridging traditional mentorship with structured digital preservation (Seifi & Soltanabadi, 2020; Seifi et al., 2025).

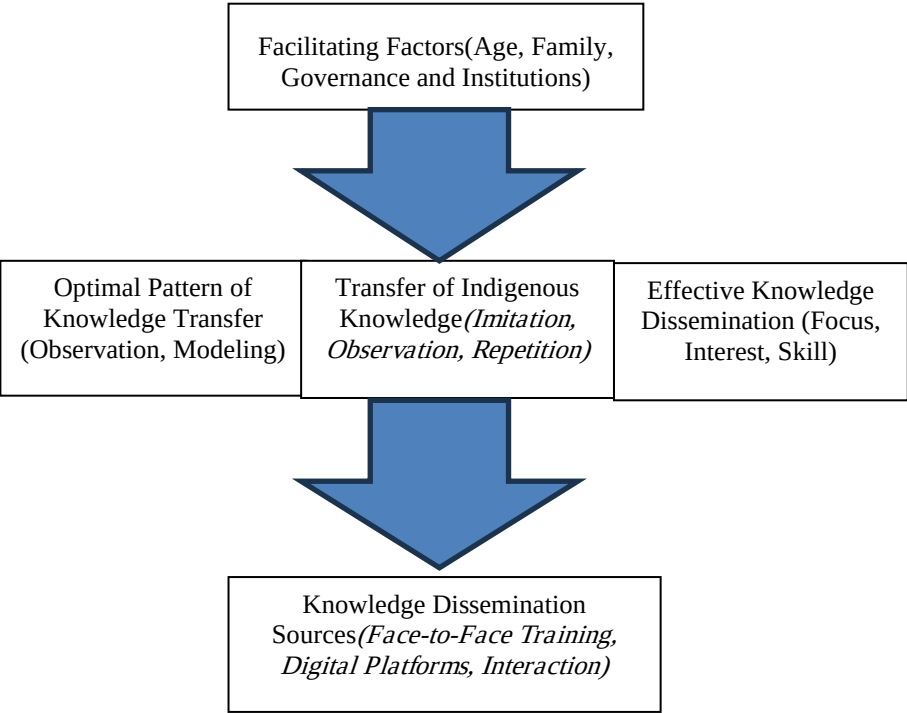

Figure 1. A Conceptual Model for the Optimal Pattern of Dissemination and Transfer of Indigenous Knowledge in the Handicrafts of Baluchestan

Figure (1) presents the conceptual model derived from the qualitative analysis of the study, developed based on Tables 3–6, the three-stage coding process, and the main thematic axes of discussion. This conceptual model (Figure 1) was formulated through the results obtained from the three-stage coding process (open, axial, and selective coding) and the integration of findings from Tables 3–6.

As illustrated in the model, the process of dissemination and transfer of indigenous knowledge follows a dynamic and continuous cycle, beginning with sources of dissemination, progressing through effective dissemination toward knowledge transfer, and ultimately leading to an optimal transfer model. Facilitating factors such as

tradition, family, technology, and local institutions strengthen this cycle and ensure its sustainability.

The present model provides a visual summary of the patterns identified in the interviews and demonstrates that the dissemination and transfer of indigenous knowledge in Balochistan are grounded in the integration of intergenerational traditions and emerging digital capacities.

Conclusion

This study demonstrates that indigenous knowledge in Balochistan handicrafts is sustained through a culturally grounded ecosystem of intergenerational practice, oral guidance, observation-based learning, and continuous repetition. At the same time, practitioners increasingly recognize the value of digital documentation and social media as tools for wider dissemination, troubleshooting, and expanding access—especially when combined with in-person instruction. The optimal pathway is not the replacement of tradition with technology, but their synergy through blended learning: face-to-face skill formation supported by video-based learning, social media instruction, and community-driven digital archiving.

The proposed conceptual direction frames dissemination as outward visibility and access (exhibitions, networks, content), and transmission as deep internalization (practice, mastery, motivation). Strengthening both requires: (1) culturally respectful multimedia documentation, (2) blended training programs adapted to local infrastructure, and (3) supportive institutions and policies that recognize handicrafts as cultural heritage and as part of the creative economy. Such an integrated approach can help protect Baloch handicraft knowledge from erosion while enabling sustainable cultural and economic development.

Acknowledgments

The authors express their gratitude to the indigenous people for their participation in the interviews, despite all the difficulties and challenges.

Conflict of Interest

No conflict of interest has been reported.

از سنت شفاهی تا نظام‌های دیجیتال: الگوی مطلوب اشاعه و انتقال

دانش بومی در صنایع دستی بلوچستان

محمدجواد هاشم‌زاده^۱ | نسیمه نارویی^۲ | لیلی سیفی^۳

چکیده

هدف: دانش بومی صنایع دستی بلوچستان میراثی زنده و میان‌نسلی است که عمدتاً از رهگذر سنت شفاهی، مشاهده، تقلید و تجربه منتقل می‌شود؛ اما شکنندگی حافظه جمعی، گسست نسلی و فشارهای بازار نو، آن را در معرض فرسایش قرار داده است. این پژوهش با رویکرد «گذار از سنت شفاهی به نظام‌های دیجیتال» می‌کوشد الگوی مطلوب اشاعه (در دسترس‌گذاری و ترویج) و انتقال (یادگیری و توانمندسازی مهارتی) دانش بومی در صنایع دستی بلوچستان را شناسایی و تبیین کند تا زمینه‌ای برای احیا، پایداری و اقتصادآفرینی فراهم شود.

روش: پژوهش کیفی کاربردی با طرح توصیفی-اکتشافی انجام شد. داده‌ها از طریق ۱۶ مصاحبه نیمه‌ساختاریافته با صنعتگران و حاملان دانش بومی (۱۱ زن، ۵ مرد) در چهار شهرستان خاش، ایرانشهر، سراوان و چابهار گردآوری شد (مدت هر مصاحبه ۵۷ تا ۹۰ دقیقه). تحلیل با رویکرد کدگذاری سه‌مرحله‌ای اشتراوس و کوربن (باز، محوری و انتخابی) و با کمک نرم‌افزار مکس‌کیودا انجام گرفت. برای روایی، بازبینی مشارکت‌کنندگان و داوری همتا به‌کار رفت؛ برای پایایی، توافق میان کدگذاران محاسبه شد (کاپا=۰.۶۵). ملاحظات اخلاقی شامل کسب رضایت‌آگاهانه، محرمانگی و ناشناس‌سازی رعایت شد.

یافته‌ها: یافته‌های این پژوهش نشان می‌دهد که اشاعه و انتقال دانش بومی در صنایع دستی بلوچستان بر ترکیبی از شیوه‌های سنتی و ظرفیت‌های نوظهور دیجیتال استوار است. صنعتگران همچنان بر ارزش یادگیری میان‌نسلی، مشاهده مستقیم، همراهی با استادکار و انتقال خانوادگی تأکید دارند و این روش‌ها را اساس حفظ اصالت هنرهای بومی می‌دانند. در اشاعه دانش، تعامل چهره‌به‌چهره، دورهمی‌های خویشاوندی، هدایت پیشکسوتان، کارگاه‌های محلی و استفاده از الگوهای آماده نقش محوری دارند. در کنار این روش‌ها، استفاده از شبکه‌های اجتماعی، ارسال تصاویر و ویدئو، و رفع اشکال از راه دور نیز به‌تدریج در حال گسترش است و فرصت‌هایی تازه برای معرفی و آموزش هنرهای بومی فراهم می‌کند. باوجود پیشرفت فناوری، تبلیغ شفاهی و توصیه‌های فرهنگی همچنان مهم‌ترین عامل ایجاد علاقه در نسل جدید محسوب می‌شود. انتقال دانش نیز عمدتاً در فضای خانوادگی و از طریق مشاهده، تقلید، تکرار، آزمون‌وخطا و همراهی نزدیک با استادکار انجام می‌گیرد. نقش مادران در انتقال برخی هنرها، به‌ویژه سوزن‌دوزی، برجسته است و برخی مشارکت‌کنندگان به بعد الهام و شهود در خلق طرح‌ها اشاره کرده‌اند. در الگوی مطلوب، صنعتگران بر ترکیب آموزش حضوری و دیجیتال تأکید دارند. آموزش حضوری برای درک مواد، ظرایف حرکتی و غنای بصری ضروری است، درحالی‌که ابزارهای دیجیتال همچون ویدئوهای آموزشی، تولید محتوای بومی و

کلیدواژه‌ها

دانش بومی، صنایع دستی بلوچستان، اشاعه دانش، انتقال دانش، آموزش ترکیبی،

مستندسازی دیجیتال

۱. دانشیار علم اطلاعات و دانش‌شناسی،

دانشگاه بیرجند، بیرجند، ایران؛

hashemzadeh@birjand.ac.ir

۲. دانش آموخته کارشناسی ارشد مدیریت

اطلاعات، دانشگاه بیرجند، بیرجند،

ایران؛

naroienasime@gmail.com

۳. دانشیار علم اطلاعات و دانش‌شناسی،

دانشگاه بیرجند، بیرجند، ایران؛ (نویسنده

مسئول)

Leili.seifi@birjand.ac.ir

نوع مقاله: پژوهشی

تاریخ دریافت: ۱۴۰۵/۰۳/۱۸

دریافت آخرین اصلاحات:

۱۴۰۵/۰۵/۲۶

پذیرش: ۱۴۰۵/۰۶/۱۷

تاریخ انتشار: ۱۴۰۵/۰۷/۲

فصلنامه مطالعات کتابداری و سازماندهی اطلاعات، ۳۷ (۳)، پائیز ۱۴۰۵

ناشر: سازمان اسناد و کتابخانه ملی جمهوری اسلامی ایران

© نویسندگان

استناد: هاشم‌زاده، محمدجواد، نارویی، نسیمه، و سیفی، لیلی (۱۴۰۵). از سنت شفاهی تا نظام‌های دیجیتال: الگوی

مطلوب اشاعه و انتقال دانش بومی در صنایع دستی بلوچستان. *مطالعات کتابداری و سازماندهی اطلاعات*،

۳۷ (۳)، ۴۶۴-۴۲۹.

پلتفرم‌های آنلاین دسترسی، مرور مداوم و یادگیری انعطاف‌پذیر را تقویت می‌کنند. همچنین نمایشگاه‌ها به‌عنوان فضای یادگیری عملی و آشنایی با بازار اهمیت دارند. مشارکت‌کنندگان انتقال مطلوب دانش را فرایندی تدریجی، مبتنی بر علاقه، تمرکز، دانش‌افزایی مرحله‌ای و استمرار تمرین می‌دانند که می‌تواند زمینه توانمندسازی اقتصادی و حفظ پویایی هنرهای بومی را فراهم سازد.

نتیجه‌گیری: الگوی بهینه، «هم‌افزایی سنت و فناوری» است: حفظ سازوکارهای ریشه‌دار (مشاهده، تقلید، گفتگو، دوره‌های خوشاوندی) در کنار ماندگارسازی دیجیتال (ویدئوهای کوتاه، مخازن محتوایی بومی، شبکه‌های اجتماعی) و آموزش ترکیبی حضوری-مجازی. کتابخانه‌های عمومی و مراکز فرهنگی می‌توانند نقش میانجی دانشی ایفا کنند (گردآوری روایت‌ها، آرشیو محلی، برنامه‌های بین‌نسلی). پیامدهای عملی شامل عدالت در دسترسی، ارتقای کیفیت یادگیری، تقویت بازارآفرینی، و توانمندسازی به‌ویژه برای زنان صنعتگر است. پیشنهاد می‌شود سیاست‌های حمایتی هدفمند، زیرساخت‌های دیجیتال، برنامه‌های مربیگری، نمایشگاه‌های آموزشی-بازاری و سازوکارهای مالکیت فکری توسعه یابد.

دانش غیررسمی را می‌توان همان دانش بومی دانست؛ دانشی که در بستر فرهنگی خاص شکل می‌گیرد، از طریق فرایند جامعه‌پذیری خانوادگی منتقل می‌شود و مستلزم تعامل عمیق میان اعضای خانواده است (Malapane et al., 2024; Ting, 2023). درحالی‌که دانش رسمی، دانشی است که در محیط‌های آموزشی و در قالب برنامه‌های درسی ساختارمند به دست می‌آید (Onyancha, 2024). دانش بومی زیربنای راهبردهای حل مسئله در جوامع محلی است و به‌ویژه برای اقشار محروم، نقش حیاتی در توسعه پایدار و اثربخش دارد (Ngulube, 2023). یکی از نمودهای برجسته دانش بومی، صنایع دستی است که حاصل تجربه و انتقال میان‌نسلی بوده و به‌عنوان بخشی از میراث فرهنگی جوامع شناخته می‌شود (Fu, 2023). ازاین‌رو اشاعه و انتقال این دانش برای نسل‌های آینده حائز اهمیت است.

اشاعه دانش بومی در قالب‌های مختلف محلی و جهانی می‌تواند به ارتقای درک متقابل فرهنگی و تقویت بُعد فرهنگی توسعه کمک کند. اشاعه دانش در مفهوم ارتباطی خود به معنای انتقال پیام به مخاطب است، درحالی‌که در حوزه علمی، به فرایند در دسترس‌گذاری نتایج پژوهش‌ها و دانش برای جامعه علمی اشاره دارد (Mwanza, 2022; Dlamini & Ocholla, 2018; Buthelezi, et al., 2024).

در این پژوهش اشاعه و انتقال دانش به‌صورت تفکیک‌شده مورد توجه قرار گرفته است. اشاعه دانش به مجموعه فرایندهایی اطلاق می‌شود که از طریق آن دانش بومی در سطح جامعه یا میان گروه‌های مختلف در قالب ارائه، نمایش، آموزش، توضیح یا در دسترس‌گذاری عمومی منتشر می‌شود. اشاعه دربرگیرنده انتشار بیرونی و برون‌سازمانی دانش است و بیشتر بر گسترش دسترسی و قابل مشاهده کردن دانش اشاره دارد. در مقابل انتقال دانش به فرایند یادگیری، درونی‌سازی و به‌کارگیری دانش توسط فرد یا گروه اشاره دارد و شامل فعالیت‌هایی است که موجب فهم عمیق، تمرین، تکرار و کسب مهارت می‌شود. انتقال دانش جنبه فردی و تعاملی دارد و بر تسلط و تبدیل دانش به مهارت عملی تمرکز می‌کند.

در ایران صنایع دستی یکی از نمودهای اصیل دانش بومی است که حاصل ذوق، ابتکار و تجربه هنرمندان محلی با کم‌ترین امکانات است. این صنایع دستی که آمیزه‌ای از هنر و صنعت

محسوب می‌شوند، بازتاب‌دهنده فرهنگ، باورها و ذوق مردمان هر منطقه‌اند (قنبری و همکاران، ۱۴۰۴؛ صادقی‌مقدم و کمیلی‌اصفهان‌ی، ۱۳۹۱) و به دلیل تنوع و گستردگی خود، جایگاهی ویژه در اقتصاد فرهنگی کشور دارند. منطقه بلوچستان با تنوع اقلیمی و فرهنگی گسترده، یکی از غنی‌ترین خاستگاه‌های دانش بومی در ایران است (یعقوبی و همکاران، ۱۴۰۲).

صنایع‌دستی بلوچستان از جمله میراث‌های تاریخی ارزشمند است که طی نسل‌ها تداوم یافته، اما امروزه در معرض فراموشی و انقراض قرار دارد. در این میان، شناسایی و تبیین شیوه‌های اشاعه و انتقال دانش بومی صنایع‌دستی در این منطقه می‌تواند نقشی کلیدی در حفظ این سنت‌ها و تداوم آن‌ها در عصر دیجیتال ایفا کند. ماهیت شفاهی و ضمنی دانش بومی سبب می‌شود که در صورت انتقال نیافتن، در گذر زمان از بین برود. از این‌رو جوامع بومی برای حفظ و انتقال آن از روش‌هایی مانند داستان‌گویی شفاهی و آموزش‌های تجربی استفاده می‌کنند (Chigwada & Ngulube, 2025; Buthelezi et al., 2024).

پژوهش‌های پیشین چیگ‌وادا و نگولوب^۱ (۲۰۲۵) و بوتله‌زی^۲ و همکاران (۲۰۲۴) نشان می‌دهند که دانش بومی به دلیل ماهیت ضمنی و وابستگی به حافظه افراد، در صورت نبود نظام‌های مؤثر انتقال و مستندسازی، به تدریج از میان می‌رود. بنابراین، طراحی و به‌کارگیری شیوه‌های نوین برای اشاعه و انتقال این دانش، ضرورتی اجتناب‌ناپذیر است. در منطقه بلوچستان، مهم‌ترین حوزه‌های تجلی دانش بومی در صنایع‌دستی این منطقه شامل سوزن‌دوزی، سفال‌گری، حصیربافی، زیورآلات سنتی، لنج‌سازی، کپرسازی، دودنی‌بافی، سکه‌دوزی و آینه‌دوزی و خراطی است. با این حال، عوامل متعددی از جمله بی‌علاقگی نسل جوان، نبود مستندسازی، امید به زندگی پایین و درک محدود از ارزش انتقال دانش، موجب تضعیف فرایند انتقال شده است. افزون بر این، فرسایش دانش بومی در بلوچستان ریشه در مجموعه‌ای از عوامل ساختاری و اجتماعی دارد که در پژوهش‌های اخیر نیز به آن اشاره شده است. مهاجرت جوانان به شهرها، فقر و فشارهای معیشتی، تغییر سبک زندگی نسل جدید،

^۱. Chigwada & Ngulube

^۲. Buthelezi

کاهش نقش خانواده گسترده، کاهش انگیزه برای یادگیری هنرهای سنتی، و ضعف سیاست‌های حمایتی و فرهنگی از جمله عواملی هستند که انسجام نظام انتقال دانش را تضعیف کرده‌اند. این شرایط موجب شده بسیاری از مهارت‌ها، شیوه‌ها و روایت‌های بومی پیش از آنکه مستند یا منتقل شوند، به تدریج از حافظه جمعی حذف شوند. از آنجاکه صنایع دستی حاصل مهارت‌های میان‌نسلی‌اند و بخش عمده‌ای از آن‌ها در حافظه و روایت‌های شفاهی افراد نهفته است، با از دست رفتن حاملان این دانش، احتمال نابودی آن افزایش می‌یابد. درحالی‌که این هنرها نه تنها بخشی از میراث فرهنگی و هویتی ملت‌اند، بلکه در کاهش بیکاری، افزایش درآمد و توسعه گردشگری نیز نقش مهمی دارند (قنبری و همکاران، ۱۴۰۴؛ پورملایی و همکاران، ۱۴۰۰؛ آویشی و همکاران، ۱۴۰۲).

پژوهش‌های پیشین رحمان^۱ و همکاران (۲۰۲۱)، ساکا^۲ و همکاران (۲۰۲۲) و بوتله‌زی و همکاران (۲۰۲۴) نشان می‌دهند که ناپدید شدن دانش بومی در جوامع محلی پیامدهای گسترده‌ای دارد؛ از جمله افزایش آسیب‌پذیری اقتصادی، کاهش فرصت‌های درآمدی، از بین رفتن مشاغل خانگی و صنایع کوچک، تضعیف پیوندهای اجتماعی، کاهش انسجام فرهنگی، افت هویت محلی، و محدود شدن ظرفیت‌های گردشگری و توان اشتغال‌زایی فرسایش تدریجی این دانش، به‌ویژه در مناطق محروم، نه تنها میراث فرهنگی را تهدید می‌کند، بلکه وضعیت اقتصادی خانواده‌ها، پایداری اشتغال و نقش زنان در اقتصاد محلی را به شدت تحت تأثیر قرار می‌دهد. ازاین‌رو، مداخله علمی برای شناخت شیوه‌های مؤثر اشاعه و انتقال دانش بومی در چنین مناطقی، ضرورتی اساسی است.

ازاین‌رو، شناخت و تحلیل روش‌های موجود اشاعه و انتقال دانش بومی در صنایع دستی بلوچستان و ارائه الگوی مطلوب برای حفظ و بازتولید آن، ضرورتی حیاتی است. چنین الگویی می‌تواند علاوه بر مستندسازی و حفظ میراث فرهنگی، زمینه‌ساز نوآوری، خلاقیت و مزیت رقابتی در سطح محلی و ملی شود. براساس مسئله پژوهش و به‌منظور دستیابی به درک جامع از فرآیند اشاعه و انتقال دانش بومی در صنایع دستی بلوچستان، پژوهش حاضر با هدف

1. Rehman

2. Sacca

شناسایی و تبیین روش‌های اشاعه و انتقال دانش بومی در حوزه هنر و صنایع‌دستی منطقه بلوچستان انجام شده است. اهداف مشخص این پژوهش عبارت‌اند از:

۱. شناسایی روش‌های موجود اشاعه دانش بومی در حوزه هنر و صنایع‌دستی منطقه بلوچستان از دیدگاه بومیان
 ۲. تبیین روش‌های مطلوب اشاعه دانش بومی در حوزه هنر و صنایع‌دستی منطقه بلوچستان از دیدگاه بومیان
 ۳. شناسایی روش‌های موجود انتقال دانش بومی در حوزه هنر و صنایع‌دستی منطقه بلوچستان از دیدگاه بومیان
 ۴. تبیین روش‌های مطلوب انتقال دانش بومی در حوزه هنر و صنایع‌دستی منطقه بلوچستان از دیدگاه بومیان
- پرسش‌های پژوهش عبارت‌اند از:

۱. روش‌های موجود و مطلوب اشاعه دانش بومی در حوزه هنر و صنایع‌دستی منطقه بلوچستان از دیدگاه بومیان چگونه است؟
۲. روش‌های موجود و مطلوب انتقال دانش بومی در حوزه هنر و صنایع‌دستی منطقه بلوچستان از دیدگاه بومیان چگونه است؟

پیشینه پژوهش

دانش بومی میراثی پویا و زنده از تجربه زیسته و خلاقیت جوامع محلی است که از طریق روایت، مشاهده، عمل و تعاملات اجتماعی منتقل می‌شود. در سیستان و بلوچستان، صنایع‌دستی جلوه‌ای از این دانش و ابزار برای حفظ هویت فرهنگی، اشتغال‌زایی و توانمندسازی اجتماعی، به‌ویژه برای زنان است. آویشی و همکاران (۱۴۰۲) نشان دادند که سوزن‌دوزی زنان بلوچ نقشی حیاتی در تقویت اقتصاد محلی و پاسداشت میراث فرهنگی ایفا می‌کند. پورملایی و همکاران (۱۴۰۰) بر ظرفیت هنرهای سنتی در توسعه گردشگری فرهنگی تأکید کردند، درحالی‌که قنبری و همکاران (۱۴۰۴) با ارزیابی صنایع‌دستی استان، لزوم برنامه‌ریزی نظام‌مند و بهره‌گیری از فناوری‌های نو برای ترویج و انتقال دانش بومی را مطرح کردند. یعقوبی و همکاران (۱۴۰۲) ضعف زیرساخت‌های دیجیتال و نبود حمایت مالی را از

موانع کلیدی توسعه صنایع دستی دانستند و صادقی‌مقدم و کمیلی اصفهانی (۱۳۹۱) بر ضرورت حمایت حقوقی از طریق نظام مالکیت فکری تأکید کردند. مجموع این یافته‌ها نشان می‌دهد که انتقال مؤثر دانش بومی نیازمند الگویی تلفیقی از سنت‌های شفاهی، مهارت‌های بومی، فناوری دیجیتال و حمایت نهادی است.

در سال‌های اخیر، پژوهش‌ها بر نقش کتابخانه‌ها و کتابداران در حفظ و اشاعه دانش بومی تأکید داشته‌اند. سیفی و سلطان‌آبادی (۲۰۲۰) ظرفیت کتابخانه‌های عمومی را در پاسداشت میراث فرهنگی ناملموس بررسی کردند و نشان دادند که این نهادها می‌توانند با برگزاری برنامه‌های فرهنگی و گردآوری منابع محلی، حافظ حافظه جمعی جوامع بومی باشند. سیفی و همکاران (۱۴۰۳) و سیفی (۱۴۰۴) بیان کردند که کتابداران با ایفای نقش‌هایی چون میانجی‌دانشی، مربی فرهنگی و حافظ میراث دیجیتال، در مدیریت دانش بومی نقش کلیدی دارند. همچنین، سیفی^۱ و همکاران (۲۰۲۵) با رویکرد فراترکیب تأکید کردند که کتابخانه‌ها با بهره‌گیری از فناوری اطلاعات، آرشیوهای محلی و پروژه‌های مشارکتی می‌توانند پلی میان سنت شفاهی و نظام‌های دیجیتال باشند.

در سطح جهانی، پژوهش‌ها انتقال دانش بومی را فرایندی اجتماعی و فناورانه می‌دانند که برای پایداری نیازمند مستندسازی نظام‌مند است (Onyancha, 2024). آدکانبی و همکاران^۲ (۲۰۱۶) در نیجریه و مالولوکا^۳ و نگولوب (۲۰۱۸) در آفریقای جنوبی نشان دادند که تقلید، مشاهده و تعامل اجتماعی از مهم‌ترین سازوکارهای انتقال دانش هستند، اما فقدان مستندسازی موجب فراموشی آن می‌شود. لووگا و همکاران (۲۰۱۰) اهمیت مدیریت اجتماعی دانش بومی را در توسعه پایدار کشاورزی برجسته کردند. در حوزه هنر و صنایع دستی، منفردی لاتیلا^۴ و همکاران (۲۰۱۹) تأکید کردند که ادغام یادگیری غیررسمی با نظام‌های مدیریت دانش رسمی موجب تداوم مهارت‌های سنتی می‌شود. مودمبا^۵ و همکاران (۲۰۲۱) نشان دادند که سواد

1. Seifi

2. Adekannbi

3. Maluleka

4. Manfredi Latilla

5. Mudemba

دیجیتال و حمایت نهادی در پذیرش فناوری‌های بومی تأثیر مستقیم دارد. دلامینی و اوچولا^۱ (۲۰۱۸) و نگولوب (۲۰۲۳) نیز از گذار از سنت شفاهی به دارایی‌های دیجیتال به‌عنوان راهبردی کلیدی در حفظ دانش بومی یاد کردند. پژوهش‌هایی همچون چیگوا‌دا و نگولوب (۲۰۲۵)، بوتله‌زی و همکاران (۲۰۲۴)، موانزا^۲ (۲۰۲۲)، ماهش^۳ (۲۰۲۳)، رحمان و همکاران (۲۰۲۱)، ساکا و همکاران (۲۰۲۲) و نهمبورا^۴ و مالولوکا (۲۰۲۴) نیز بر ترکیب تعاملات اجتماعی، فناوری دیجیتال و سیاست‌های حمایتی برای اشاعه مؤثر دانش بومی تأکید دارند.

در مجموع، مرور پیشینه نشان می‌دهد که اگرچه پژوهش‌های متعددی به مدیریت و حفظ دانش بومی در آفریقا و آسیا پرداخته‌اند، اما الگوی ترکیبی میان انتقال شفاهی و اشاعه دیجیتال در صنایع دستی ایران، به‌ویژه بلوچستان، کمتر بررسی شده است. پژوهش حاضر با تمرکز بر این خلأ، در پی شناسایی و تبیین روش‌های موجود و مطلوب اشاعه و انتقال دانش بومی در حوزه هنر و صنایع دستی بلوچستان است تا زمینه‌ساز توسعه فرهنگی و اقتصادی پایدار شود.

روش پژوهش

پژوهش حاضر از نظر هدف، کاربردی و از نظر ماهیت، کیفی است. این پژوهش با رویکرد توصیفی - اکتشافی و با استفاده از مصاحبه‌های نیمه‌ساختاریافته انجام شد تا روش‌های موجود و مطلوب اشاعه و انتقال دانش بومی در حوزه هنر و صنایع دستی منطقه بلوچستان شناسایی و تبیین شود. جامعه پژوهش شامل صنعتگران بومی و دارندگان دانش سنتی صنایع دستی در بلوچستان بود. از میان این جامعه، ۱۶ نفر (۱۱ زن و ۵ مرد) که واجد ویژگی‌هایی چون غنای دانش بومی، تجربه عملی و نظری، تمایل به مشارکت و در دسترس بودن برای مصاحبه بودند (جدول ۱). در این پژوهش، نمونه‌گیری به‌صورت هدفمند آغاز و در ادامه بر پایه منطق نمونه‌گیری نظری^۵ تکمیل شد. بدین معنا که پس از تحلیل اولیه مصاحبه‌ها، مشارکت‌کنندگانی

1. Dlamini & Ocholla

2. Mwanza

3. Mahesh

4. Nhambura

5. theoretical sampling

از شهرستان‌ها و رشته‌های هنری مختلف انتخاب شدند تا تنوع بیشتری در تجربه‌ها و الگوهای انتقال و اشاعه دانش پوشش داده شود. انتخاب مصاحبه‌شوندگان تا زمانی ادامه یافت که داده‌های جدید، مقوله‌های در حال شکل‌گیری را غنی‌تر کند و تحلیل به اشباع نظری برسد. انتخاب شرکت‌کنندگان با همکاری ادارات میراث فرهنگی، صنایع دستی و گردشگری شهرستان‌ها و همچنین با معرفی مردم محلی هر منطقه انجام شد. چهار شهرستان خاش، ایرانشهر، سراوان و چابهار به‌صورت هدفمند و با رویکرد «تنوع‌مبنا» انتخاب شدند؛ زیرا این مناطق مهم‌ترین کانون‌های صنایع دستی بلوچستان هستند و در مجموع تنوع فرهنگی، سبک‌های هنری و شرایط جغرافیایی منطقه را نمایندگی می‌کنند. انتخاب این چهار شهرستان امکان دسترسی به طیف وسیع‌تری از حاملان دانش بومی را فراهم ساخت.

جدول ۱. مشخصات شرکت‌کنندگان در مصاحبه

کد مشارکت‌کننده	گروه سنی	جنسیت	حوزه مهارت	سطح تجربه	مدت زمان مصاحبه
شرکت‌کننده ۱	۵۹-۵۰ سال	زن	سوزندوزی	زیاد	۶۰-۹۰ دقیقه
شرکت‌کننده ۲	۷۹-۷۰ سال	مرد	زیورآلات سنتی	بسیار زیاد	۶۰-۹۰ دقیقه
شرکت‌کننده ۳	۴۹-۴۰ سال	زن	سوزندوزی	متوسط	۶۰-۹۰ دقیقه
شرکت‌کننده ۴	۵۹-۵۰ سال	مرد	لنج‌سازی	زیاد	۶۰-۹۰ دقیقه
شرکت‌کننده ۵	۸۹-۸۰ سال	مرد	لنج‌سازی	بسیار زیاد	۴۵-۶۰ دقیقه
شرکت‌کننده ۶	۹۰ سال و بالاتر	زن	سوزندوزی	بسیار زیاد	۶۰-۹۰ دقیقه
شرکت‌کننده ۷	۴۹-۴۰ سال	زن	حصیربافی	زیاد	۴۵-۶۰ دقیقه
شرکت‌کننده ۸	۳۹-۳۰ سال	زن	خراطی	متوسط	۴۵-۶۰ دقیقه
شرکت‌کننده ۹	۷۹-۷۰ سال	زن	سوزندوزی / سکه‌دوزی	بسیار زیاد	۶۰-۹۰ دقیقه
شرکت‌کننده ۱۰	۷۹-۷۰ سال	مرد	خراطی	بسیار زیاد	۶۰-۹۰ دقیقه
شرکت‌کننده ۱۱	۵۹-۵۰ سال	زن	دودنی‌بافی	زیاد	۴۵-۶۰ دقیقه
شرکت‌کننده ۱۲	۳۹-۳۰ سال	زن	سکه‌دوزی	متوسط	۶۰-۹۰ دقیقه
شرکت‌کننده ۱۳	۳۹-۳۰ سال	مرد	سوزندوزی و طراحی نقش	متوسط	۶۰-۹۰ دقیقه
شرکت‌کننده ۱۴	۵۹-۵۰ سال	زن	حصیربافی	زیاد	۴۵-۶۰ دقیقه
شرکت‌کننده ۱۵	۵۹-۵۰ سال	زن	سفال‌سازی	زیاد	۶۰-۹۰ دقیقه
شرکت‌کننده ۱۶	۵۹-۵۰ سال	زن	سکه‌دوزی	زیاد	۶۰-۹۰ دقیقه

برای انجام این پژوهش، مردان و زنان دارای غنای دانش بومی به‌عنوان مصاحبه‌شوندگان مورد مطالعه انتخاب شدند (جدول ۱). نمونه‌ها شامل ۱۶ نفر شرکت‌کننده بود که مورد مصاحبه قرار گرفتند. لازم به توضیح است مصاحبه با شرکت‌کننده ۶، با همراهی یکی از اعضای خانواده و در چند نوبت کوتاه انجام شد. مدت‌زمان ثبت‌شده (۹۰ دقیقه) مربوط به مجموع زمان گفت‌وگو و توقف‌های بین مصاحبه است. به دلیل اهمیت نقش این هنرمند در انتقال میان‌نسلی و تجربه ۸۰ساله او در سوزندوزی، حضور وی برای غنای داده‌ها ضروری تشخیص داده شد. پژوهشگر پس از مرور پیشینه و طراحی پروتکل مصاحبه نیمه‌ساختاریافته، با صنعتگران تماس گرفته و رضایت آنان را برای شرکت در مصاحبه جلب کرد. مصاحبه‌ها به‌صورت حضوری و در محیط‌های کاری یا خانگی صنعتگران انجام شد. مدت‌زمان هر مصاحبه بین ۵۷ تا ۹۰ دقیقه بود. تمام گفت‌وگوها با دستگاه ضبط‌صدا (تلفن همراه) ضبط و هم‌زمان یادداشت‌های میدانی توسط پژوهشگر ثبت شد. در پایان هر مصاحبه، برای اطمینان از کامل بودن اطلاعات، دو پرسش باز مطرح می‌شد: «آیا موضوعی باقی‌مانده که بیان نکرده باشید؟» و «آیا نکته دیگری به ذهنتان می‌رسد؟» فایل‌های صوتی مصاحبه‌ها سپس به‌صورت کامل پیاده‌سازی و در نرم‌افزار ورد تایپ شدند. یادداشت‌های میدانی پژوهشگر با داده‌های متنی مقایسه و در صورت نیاز اصلاح شدند.

داده‌ها با استفاده از نرم‌افزار مکس‌کیودا تحلیل شدند. تحلیل داده‌ها بر پایه کدگذاری سه‌مرحله‌ای اشتراوس و کوربین^۱ (۱۹۹۸) انجام گرفت:

۱. کدگذاری باز: استخراج مفاهیم اولیه از متن مصاحبه‌ها.
۲. کدگذاری محوری: گروه‌بندی کدهای مشابه و تشکیل مقوله‌های محوری.
۳. کدگذاری انتخابی: شناسایی مقوله‌های نهایی و ارتباط بین آن‌ها برای تدوین الگوی مفهومی پژوهش.

تحلیل داده‌ها با اهداف چهارگانه پژوهش همسو بود:

۱. شناسایی روش‌های موجود اشاعه دانش بومی صنایع دستی.
۲. استخراج روش‌های مطلوب اشاعه دانش بومی از دیدگاه صنعتگران.

^۱. Strauss & Corbin

۳. بررسی روش‌های موجود انتقال دانش بومی صنایع دستی.

۴. تبیین روش‌های مطلوب انتقال دانش بومی به صورت پیشنهادی برای بهبود عملکرد. بازدیدهای میدانی از هر چهار شهرستان انجام شد تا تنوع فرهنگی و سبک‌های مختلف صنایع دستی در تحلیل لحاظ شود. در این پژوهش، اشباع نظری براساس معیارهای رایج در مطالعات کیفی حاصل شد. پس از تحلیل اولیه مصاحبه‌های یازدهم و دوازدهم، مشخص شد که مفاهیم اصلی (مانند شیوه‌های مشاهده، انتقال خانوادگی، نقش پیشکسوتان، و کاربرد ابزارهای دیجیتال) به طور مکرر تکرار می‌شوند و کد جدیدی که بتواند مقوله‌ها را گسترش دهد، تولید نمی‌شود. برای اطمینان، چهار مصاحبه دیگر نیز انجام شد؛ اما تحلیل مصاحبه‌های سیزدهم تا شانزدهم نیز مفهوم تازه‌ای به کدها اضافه نکرد و تنها به تقویت و تأیید مقوله‌های موجود انجامید. بر این اساس، اشباع نظری زمانی تأیید شد که عدم تولید کد جدید، تکرار مضامین، و تثبیت روابط میان مقوله‌ها مشاهده شد.

جدول ۲. مجموع فراوانی مقوله‌ها

مقوله	مجموع فراوانی
دانش‌افزایی	۴۵
تمرکز فردی	۳۱
توجه در کار	۲۱
یادگیری تدریجی	۱۹
علاقه‌مندی	۱۳
مهارت‌افزایی	۱۰

برای اطمینان از دستیابی به اشباع نظری، فراوانی کدهای باز استخراج‌شده از جدول (۶) در مکس کیودا محاسبه و تجمیع شد. بیشترین فراوانی مربوط به مقوله «دانش‌افزایی» (۴۵ مرتبه) و پس از آن «تمرکز فردی» (۳۱ مرتبه) بود. تحلیل روند افزایشی کدها نشان داد که از مصاحبه چهاردهم به بعد کد جدیدی شکل نگرفت و تنها تکرار مضامین پیشین مشاهده شد؛ بنابراین اشباع نظری مطابق جدول (۲) در این مرحله محقق شد.

برای اعتبار (روایی) داده‌ها از بازبینی توسط مصاحبه‌شوندگان و تأیید نتایج توسط اساتید

راهنما و صاحب‌نظران حوزه دانش بومی استفاده شد. برای پایایی (اعتمادپذیری) داده‌ها، روش توافق بین کدگذاران به کار رفت. در این روش، بخشی از مصاحبه‌ها توسط ارزیاب دوم به صورت مستقل کدگذاری و سپس میزان توافق محاسبه شد. مقدار ضریب کاپا برابر با ۰/۶۵ به دست آمد که بر اساس شاخص‌های استاندارد، در سطح خوب قرار دارد. بنابراین، پایایی بین کدگذاران در این پژوهش تأیید شد.

به شرکت‌کنندگان اطلاع داده شد که مشارکت آن‌ها داوطلبانه است و می‌توانند در هر زمان از پژوهش انصراف دهند. همچنین بر ناشناس بودن و محرمانگی اطلاعات تأکید شد. برای حفظ هویت شرکت‌کنندگان، از کدهای الفبایی به جای نام واقعی استفاده شد. مصاحبه‌ها با پرسش‌های عمومی درباره سن، سابقه کار، تحصیلات و نوع فعالیت هنری آغاز و سپس پرسش‌ها براساس پاسخ‌ها و تعاملات مصاحبه‌شونده هدایت شد. زندگی در روستاهای صعب‌العبور و دورافتاده و دشواری دسترسی به صنعتگران بومی، روند جمع‌آوری داده‌ها را با چالش مواجه کرد. درگذشت برخی از صنعتگران مسن که حاملان دانش بومی بودند، موجب از دست رفتن بخشی از داده‌های بالقوه شد.

یافته‌ها

در این بخش، یافته‌های حاصل از تحلیل کیفی مصاحبه‌های نیمه‌ساختاریافته با صنعتگران بومی صنایع دستی بلوچستان ارائه می‌شود. داده‌ها پس از پیاده‌سازی کامل و کدگذاری سه مرحله‌ای، در قالب مقوله‌ها و مفاهیم اصلی سامان‌دهی شده‌اند. هدف از ارائه این بخش، تبیین الگوهای موجود و مطلوب اشاعه و انتقال دانش بومی از دیدگاه مشارکت‌کنندگان پژوهش است.

جدول ۳. روش‌های موجود اشاعه دانش بومی در حوزه صنایع دستی

مفهوم	مقوله
آموزش توسط میراث صنایع دستی میراث فرهنگی	آموزش‌های رسمی
آموزش توسط کمیته امداد	
آموزش توسط سایر سازمان‌ها	
آموزش نحوه کار	
پرسشگری	گفتگو

مفهوم	مقوله
توضیح دادن در مورد کار	
تعامل با مربی	
مهمانی‌ها	
نشستن دسته‌جمعی	دورهمی‌های خانوادگی
راهنمایی کردن	هدایت و راهنمایی
یادگیری از روی نمونه	استفاده از الگوهای آماده
کلاس‌های کوتاه‌مدت آموزشی	دوره‌های کوتاه‌مدت
آموزش‌های کوتاه‌مدت در شهرستان	
آموزش‌های کوتاه‌مدت در محل زندگی	
کلاس‌های کوتاه‌مدت آموزشی توسط خیرین	
آموزش‌های کوتاه‌مدت در خارج کشور	
استفاده از رایانه برای تبلیغ دانش	فناوری اطلاعات
محتوای اینترنتی	
اینستاگرام	تبلیغ در شبکه‌های اجتماعی
تلگرام	
واتساپ	
فیلم گرفتن با گوشی	استفاده از ابزارهای دیجیتال
عکس گرفتن از طریق گوشی	
رفع اشکال با گوشی	
تبلیغ و خرید و فروش	
تبلیغ زبانی	تبلیغ شفاهی
ایده گرفتن از ذهن	خلاقیت و الهامات
ایده قلبی	
فرهنگ محلی	آداب و رسوم = تابوها
سنت حاکم بر جامعه	

نتایج جدول (۳) نشان می‌دهد که اشاعه دانش بومی در صنایع دستی بیش از هر چیز بر ترکیب آموزش‌های رسمی کوتاه‌مدت با شیوه‌های سنتی مانند گفتگو، پرسشگری، تعامل استاد - شاگرد و دورهمی‌های خانوادگی استوار است. تحلیل داده‌ها نشان می‌دهد که کلاس‌های

رسمی اگرچه زمان محدودی دارند، اما نقش آن‌ها بیشتر در ایجاد نظم آموزشی و فراهم کردن حداقلی از مهارت پایه است؛ درحالی‌که یادگیری عمیق‌تر عمدتاً در بسترهای غیررسمی و از طریق توضیح شفاهی استاد، مشاهده مستقیم و مشارکت اجتماعی شکل می‌گیرد. نمونه نقل‌قول‌های مصاحبه‌شوندگان این الگو را به‌خوبی نشان می‌دهد:

برای نمونه شرکت‌کننده ۴ می‌گوید «کلاس‌های میراث فرهنگی فقط شروع کار بود؛ اصل یادگیری را از توضیح استاد در حین کار یاد می‌گیریم». یا شرکت‌کننده ۱۲ می‌گوید «وقتی کنار استاد می‌نشینم و سؤال می‌پرسم، همان یک جمله همه‌چیز را برایم روشن می‌کند». این داده‌ها بیانگر آن است که اشاعه دانش بومی در بلوچستان، الگویی تلفیقی از آموزش رسمی و انتقال شفاهی - تجربی است و نقش تعامل رودررو در آن بسیار برجسته‌تر از ساختارهای رسمی آموزشی است.

جدول ۴. روش‌های موجود انتقال دانش بومی در حوزه صنایع دستی

مفهوم	مقوله
یادگیری از دانش اطرافیان	آموزش غیررسمی
خودآموزی	
انتقال دانش از طریق آموزش در خانه	
انتقال دانش از طریق آموزش در گروه‌های محلی	
کسب دانش از طریق خواب	خواب و رؤیا
کسب دانش از طریق نگاه کردن	مشاهده
نشستن پهلوی مربی و کسب دانش	
دیدن	
مشاهده چشمی	
تکرار کردن کار	تکرار
دیدن یک نمونه کار و کسب دانش	نمونه‌گیری از محصول
تقلید	پیروی کردن
تمرین عملی از طریق آزمون و خطا	آزمون و خطا

بر مبنای یافته‌های جدول (۴)، انتقال دانش بومی در صنایع دستی عمدتاً در بسترهای غیررسمی و میان‌نسلی رخ می‌دهد؛ جایی که مهارت‌ها از طریق مشاهده، تقلید، تکرار و آزمون و خطا در حین زندگی روزمره به شاگردان منتقل می‌شود. نقش خانواده به‌ویژه رابطه مادر - دختر و پدر - پسر در این فرایند بسیار محوری است و یادگیری بیشتر از طریق همراهی عملی، توجه به دست استاد و تمرین تدریجی شکل می‌گیرد. داده‌ها نشان می‌دهند که یادگیری تجربی و مشاهده‌محور، مؤثرترین شیوه برای درونی‌سازی مهارت‌های صنایع دستی است. برای نمونه مشارکت‌کنندگان می‌گویند:

شرکت‌کننده ۶ معتقد است «دختر اگر کنار مادرش بنشیند و نگاه کند، خودش کم‌کم می‌فهمد چطور باید بدوزد؛ ما همین‌طور یاد گرفتیم». شرکت‌کننده ۱۳ می‌گوید «هر طرحی را اول نگاه می‌کنم، چند بار تکرار می‌کنم تا دستم راه بیفتد؛ استاد فقط یک‌بار نشان می‌دهد، بقیه‌اش با تمرین خود آدم است». این شواهد بیانگر آن است که انتقال دانش بومی در بلوچستان فرایندی عملی، مشارکتی و مشاهده‌محور است و نه یک آموزش رسمی یا

ساختاریافته؛ به همین دلیل استمرار حضور شاگرد کنار استاد، تعامل روزمره و تکرار مستمر نقش بنیادین در پایداری این دانش دارد.

جدول (۵) بر اساس تحلیل کیفی مصاحبه‌ها و کدگذاری سه‌مرحله‌ای اشتراوس و کوربین^۱ (۱۹۹۸) استخراج‌شده و روش‌های مطلوب اشاعه دانش بومی صنایع دستی را از دیدگاه صنعتگران نشان می‌دهد.

جدول ۵. روش‌های مطلوب اشاعه دانش بومی در حوزه صنایع دستی

مفهوم	مقوله
آموزش نحوه گرفتن ابزار	آموزش حضوری
برگزاری کلاس‌های آموزشی	
فراهم کردن تمام وسایل کار در کلاس	
آموزش غیرحضوری	آموزش مجازی
تعامل و راهنمایی	تعاملات
نگاه کردن	مشاهده
دیدن حضوری	
یادگیری در نمایشگاه‌ها	کسب تجربه در رویدادهای نمایشگاهی
آموزش در سایت‌ها	تولید محتوا
آموزش از طریق شبکه‌های اجتماعی	شبکه‌های اجتماعی
یادگیری از روی فیلم	استفاده از ابزارهای دیجیتال
ردوبدل کردن دانش از طریق زبان	مکالمه
الگوبرداری از نمونه	استفاده از الگوهای آماده

یافته‌های جدول (۵) نشان می‌دهد که از نگاه صنعتگران، اشاعه مطلوب دانش بومی ترکیبی از آموزش حضوری و مجازی، استفاده از ابزارهای دیجیتال، آموزش در شبکه‌های اجتماعی و انتقال تجربی در رویدادهای نمایشگاهی است. آموزش حضوری همچنان مؤثرترین شیوه برای یادگیری مهارت‌های عملی تلقی می‌شود، زیرا امکان تعامل رودررو، دریافت بازخورد، و

^۱. Strauss & Corbin

مشاهده دقیق حرکات استاد را فراهم می‌کند. هم‌زمان، آموزش مجازی، فیلم‌های آموزشی و شبکه‌های اجتماعی مسیرهای نوینی هستند که به رفع محدودیت‌های مکانی، افزایش دسترسی و سرعت انتقال دانش کمک کرده‌اند. همچنین الگوهای آماده، مکالمه به زبان محلی و تعاملات مستقیم نقش مهمی در ساده‌سازی یادگیری و انتقال تجربیات دارند. برای مثال مشارکت‌کنندگان می‌گویند:

شرکت‌کننده ۱۲ بیان می‌کند «وقتی کلاس حضوری هست، شاگرد دقیق می‌بیند چطور ابزار را باید بگیرد، همین نگاه کردن نصف یادگیری است».

شرکت‌کننده ۱۰ بیان می‌کند «خیلی از دخترها الان از روی فیلم‌های گوشی یاد می‌گیرند؛ می‌گویند اگر نتوانیم حضوری برویم، همین ویدئوها کم‌کم می‌کند». این شواهد نشان می‌دهد که اشاعه مؤثر دانش بومی در بلوچستان نیازمند ترکیب روش‌های سنتی با فناوری‌های نوین است؛ رویکردی که هم اصالت هنر را حفظ می‌کند و هم امکان یادگیری گسترده‌تر و سریع‌تر را فراهم می‌سازد.

جدول (۶) حاصل تحلیل کیفی داده‌های مصاحبه‌های نیمه‌ساختاریافته با صنعتگران بومی صنایع دستی بلوچستان است. مفاهیم و مقوله‌های این جدول از طریق کدگذاری سه‌مرحله‌ای اشتراوس و کوربین (باز، محوری و انتخابی) و با استفاده از نرم‌افزار مکس کیودا استخراج شده و بیانگر ابعاد و الزامات مطلوب انتقال دانش بومی از دیدگاه مشارکت‌کنندگان پژوهش است.

جدول ۶. روش‌های مطلوب انتقال دانش بومی در حوزه صنایع دستی

مفهوم	مقوله
دقت در کار	تمرکز فردی
توجه در کار	
افزودن دانش از پایه	دانش‌افزایی
داشتن علاقه	علاقه‌مندی
لزوم استمرار یادگیری	یادگیری تدریجی
تمرین آموخته‌ها	مهارت‌افزایی

یافته‌های جدول (۶) نشان می‌دهد که انتقال مطلوب دانش بومی مستلزم ترکیبی از تمرکز فردی، یادگیری تدریجی، تقویت مهارت‌ها، افزایش دانش پایه و ایجاد علاقه‌مندی در فراگیران

است. صنعتگران تأکید دارند که انتقال مؤثر هنگامی شکل می‌گیرد که کارآموز با دقت، تمرکز و توجه به حرکات استادکار را دنبال کند و مهارت‌ها را از ساده به پیچیده و به‌صورت مرحله‌به‌مرحله بیاموزد. علاقه‌مندی و انگیزش درونی نیز نقش مهمی در تداوم یادگیری دارد و بدون آن، فراگیران معمولاً آموزش را نیمه‌کاره رها می‌کنند. در این الگو، مهارت‌افزایی از طریق تمرین مستمر و تکرار آموخته‌ها، مسیر اصلی رسیدن به توانمندی حرفه‌ای محسوب می‌شود و به پایداری دانش بومی کمک می‌کند. برای نمونه مشارکت‌کنندگان می‌گویند:

شرکت‌کننده ۱۳ بیان می‌کند «اگر شاگرد حواسش جمع نباشد و دست استاد را خوب نگاه نکند، هیچ‌وقت دوقت درست یادش نمی‌ماند».

شرکت‌کننده ۱۴ می‌گوید «یادگیری صنایع‌دستی یک‌دفعه نیست؛ باید از ساده شروع کند، کم‌کم جلو برود و هرروز تمرین کند تا دستش راه بیفتد». این شواهد نشان می‌دهد انتقال پایدار دانش بومی نیازمند تمرکز، علاقه‌مندی، پیشرفت مرحله‌ای و مهارت‌افزایی مستمر است؛ رویکردی که هم تجربه استادکار را حفظ می‌کند و هم امکان پرورش نسل جدیدی از صنعتگران را فراهم می‌سازد.

بحث و نتیجه‌گیری

نتایج این پژوهش نشان می‌دهد که اشاعه و انتقال دانش بومی در صنایع‌دستی بلوچستان در پیوندی عمیق میان سنت شفاهی و ابزارهای نوین ارتباطی قرار دارد؛ وضعیتی که با مفهوم «گذار معرفتی از شفاهیت به نظام‌های دیجیتال» همخوان است (Ngulube, 2023). یافته‌ها بیانگر آن است که رویکرد مسلط در بلوچستان، حفظ ساختارهای سنتی اشاعه دانش ازجمله آموزش چهره‌به‌چهره، خویشاوندمحوری، گفت‌وگو و مشاهده در کنار بهره‌گیری تدریجی و هدفمند از فناوری‌های اطلاعاتی برای تقویت و گسترش این فرایند است. این الگو، نوعی «هم‌زیستی معرفتی» میان گذشته و آینده ایجاد کرده است که در دیگر جوامع بومی نیز گزارش شده است (Maluleka & Ngulube, 2018; Adekannbi et al., 2016).

• نقش سنت در اشاعه و انتقال دانش بومی

یافته‌ها نشان می‌دهد که سنت و شفاهیت همچنان ستون فقرات انتقال دانش بومی در

صنایع دستی بلوچستان است. روش‌هایی چون آموزش چهره‌به‌چهره، گفتگو، دوره‌های خانوادگی، تقلید، مشاهده، تکرار و آزمون و خطا، اصلی‌ترین مسیرهای یادگیری و استمرار مهارت‌ها هستند. این نتیجه با ادبیات پژوهشی هم‌سوست که انتقال دانش بومی را پدیده‌ای اجتماعی و ریشه‌دار در روابط نسلی می‌داند (Rehman et al., 2021; Lwoga et al., 2010). در پژوهش حاضر، دوره‌های خانوادگی نقش مهمی در تداوم دانش داشتند؛ مشابه «حجره» در فرهنگ پشتون‌ها که رحمان و همکاران (۲۰۲۱) آن را فضای زنده انتقال دانش معرفی می‌کنند. همچنین تقلید و مشاهده، هسته یادگیری به شمار می‌رود، همان‌گونه که آدکانبی^۱ و همکاران (۲۰۱۶) و زلنسکی^۲ (۲۰۱۶) در جوامع آفریقایی یافته‌اند. این روش‌ها نشان می‌دهند که انتقال دانش نه صرفاً فنی، بلکه «ارزش‌محور و هویتی» است و مطابق یافته‌های پورملایی و همکاران (۱۴۰۰)، هنرهای سنتی نقش مهمی در هویت فرهنگی بلوچستان دارند.

• نقش فناوری و ظرفیت‌های دیجیتال

در کنار شیوه‌های سنتی، شبکه‌های اجتماعی، ابزارهای دیجیتال، ویدئوهای آموزشی و محتواسازی به‌عنوان مسیرهای نوظهور انتقال و اشاعه دانش مطرح شده‌اند. صنعتگران استفاده از واتساپ، اینستاگرام و فیلم‌برداری با موبایل را راهی برای آموزش، رفع اشکال و تبلیغ دانسته‌اند. این روند با یافته‌های جهانی درباره دیجیتالی‌سازی دانش بومی همخوان است (Buthelezi et al., 2024; Mwanza, 2022; Mahesh, 2023). با این حال، ضعف زیرساخت دیجیتال، هزینه اینترنت و نبود حمایت نهادی، از چالش‌های مطرح‌شده توسط مشارکت‌کنندگان بود. استفاده از واتساپ و اینستاگرام برای آموزش غیررسمی در بلوچستان همان روندی است که فو^۳ (۲۰۲۳) در انتقال هنرهای سنتی چین و نگولوب (۲۰۲۳) در آفریقا مشاهده کرده است. با این حال، یعقوبی و همکاران (۱۴۰۲) و آویشی و همکاران (۱۴۰۲) به موانعی نظیر زیرساخت ضعیف دیجیتال و نبود حمایت رسمی اشاره کرده‌اند که با یافته‌های

1. Adekannbi

2. Zolanski

3. Fu

پژوهش حاضر همسوست. برای رفع این چالش‌ها، نگولوب (۲۰۲۳) بر ادغام سیاست‌های فرهنگی و فناوری و تقویت ظرفیت‌های محلی تأکید می‌کند.

• نقش جنسیت و ساختار اجتماعی در انتقال دانش

انتقال بسیاری از هنرهای بومی به‌ویژه سوزن‌دوزی، به‌عنوان یک تکلیف فرهنگی و هویت‌ساز برای زنان بلوچ تعریف می‌شود. یافته‌ها نشان می‌دهد که مادران نقش اصلی را در انتقال دانش به دختران ایفا می‌کنند، درحالی‌که پسران اغلب از پدران آموزش می‌گیرند. موضوعی که آویشی و همکاران (۱۴۰۲) و سلیمانی پیکانی (۱۳۹۵) نیز گزارش کرده‌اند. این یافته با پژوهش‌های مودمبا و همکاران (۲۰۲۱) همسوست که نشان می‌دهد زنان نقش محوری در انتقال مهارت‌های صنایع دستی و حفظ معیشت جوامع دارند. از سوی دیگر، تابوها و هنجارهای اجتماعی نیز در استمرار دانش دخالت دارند.

• نقش نهادها و تسهیل‌گران دانشی

نقش آموزش‌های رسمی کوتاه‌مدت توسط میراث فرهنگی، کمیته امداد و سازمان‌های محلی، و نیز نقش کارگاه‌ها و نمایشگاه‌های صنایع دستی، در اشاعه دانش بومی برجسته بود. در کنار آن، یافته‌ها نشان داد کتابخانه‌ها، مراکز فرهنگی و نهادهای محلی می‌توانند به‌عنوان واسطه میان جوامع بومی و فضای دیجیتال عمل کنند. این تحلیل با پژوهش‌های سیفی و سلطان‌آبادی (۲۰۲۰) و سیفی و همکاران (۲۰۲۵) همسوست که کتابخانه‌ها را بازیگران کلیدی در مستندسازی دیجیتال، مدیریت محتوای بومی و ایجاد بسترهای آموزشی معرفی کرده‌اند. بر این اساس، تقویت نقش نهادهای آموزشی و فرهنگی، ایجاد آرشیوهای دیجیتال محلی و توسعه کارگاه‌های آموزشی ترکیبی، از الزامات پایداری دانش بومی در بلوچستان است. بومیان بلوچ تأکید کردند که آموزش حضوری همچنان روش ایده‌آل است، زیرا به انتقال ظرافت‌های هنری و ارزش‌های فرهنگی کمک می‌کند. این یافته با نگاه مانفردی لاتیللا^۱ و همکاران (۲۰۱۹) همخوان است که یادگیری غیررسمی و حضوری را برای صنایع دستی ضروری می‌دانند. در

¹. Manfredi Latilla

عین حال، آموزش مجازی بعد از کرونا اهمیت بیشتری یافته، زیرا مرزهای جغرافیایی را از بین می‌برد و فرصت دسترسی گسترده‌تر را فراهم می‌کند (Mwanza, 2022). بنابراین، الگوی ترکیبی حضوری - مجازی مطلوب‌ترین مسیر مشابه توصیه تینگ^۱ (۲۰۲۳) درباره ادغام یادگیری اجتماعی و فناوری است.

• نقش فرد، انگیزه و توسعه مهارت‌ها

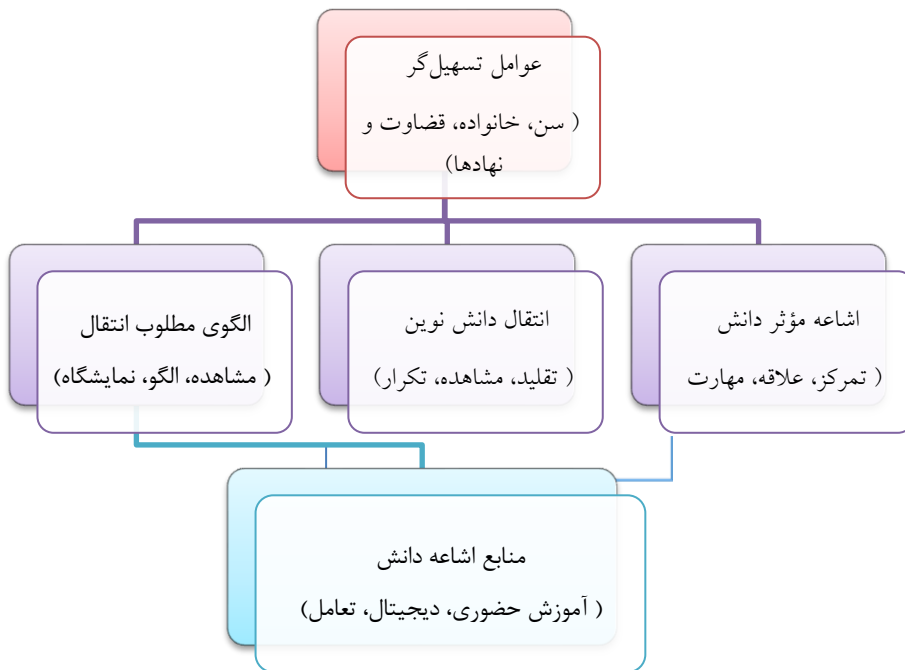
در بخش انتقال مطلوب دانش بومی، تمرکز فردی، علاقه، یادگیری تدریجی و مهارت‌افزایی مهم‌ترین عوامل معرفی شدند. این موضوع با نظریه‌های یادگیری اجتماعی و تجربی همخوان است (Ting, 2023). علاقه‌مندی و انگیزه نقش کلیدی در پایداری هنرهای بومی دارند؛ نکته‌ای که آویشی و همکاران (۱۴۰۲) در زمینه هنر زنان بلوچ نیز بیان کرده‌اند.

• پیامدهای سیاستی و توسعه‌ای

نتایج پژوهش آویشی و همکاران (۱۴۰۴) نشان می‌دهد که صنایع دستی بلوچ علاوه بر ارزش فرهنگی، ظرفیت‌های اقتصادی و اجتماعی قابل توجهی دارد و می‌تواند باعث توانمندسازی زنان، اشتغال‌زایی و تقویت اقتصاد محلی شود. از این رو، توسعه سیاست‌های حمایتی، تقویت سواد دیجیتال، ایجاد مراکز خلاقیت صنایع دستی و حمایت از نظام‌های آموزش ترکیبی می‌تواند به پایداری دانش بومی کمک کند (قنبری و همکاران، ۱۴۰۴). این امر مطابق توصیه‌های ساکا و همکاران (۲۰۲۲) و چیگودا و نگولوب (۲۰۲۵) است که بر همکاری میان نهادهای دولتی، دانشگاهی و جامعه محلی تأکید دارند.

شکل (۱)، مدل مفهومی استخراج‌شده از تحلیل کیفی پژوهش را نشان می‌دهد که بر پایه جداول (۳ تا ۶)، کدگذاری سه‌مرحله‌ای و محورهای بحث توسعه یافته است.

1. Ting

شکل ۱. مدل مفهومی الگوی مطلوب اشاعه و انتقال دانش بومی در صنایع دستی بلوچستان

این مدل مفهومی (شکل ۱) براساس نتایج حاصل از کدگذاری سه مرحله‌ای (باز، محوری و انتخابی) و تجمیع یافته‌های جداول (۳ تا ۶) تدوین شده است. همان‌گونه که در مدل نشان داده شده، فرایند اشاعه و انتقال دانش بومی چرخه‌ای پویا و پیوسته دارد که از منابع اشاعه آغاز می‌شود، از طریق اشاعه مؤثر به انتقال دانش می‌رسد و در نهایت به الگوی مطلوب انتقال منتهی می‌شود. عوامل تسهیل‌گر همچون سنت، خانواده، فناوری و نهادهای محلی این چرخه را تقویت کرده و پایداری آن را تضمین می‌کنند. مدل حاضر خلاصه‌ای تصویری از الگوهای شناخت شده در مصاحبه‌هاست و نشان می‌دهد که اشاعه و انتقال دانش بومی در بلوچستان بر پیوند سنت‌های میان‌نسلی و ظرفیت‌های نوظهور دیجیتال استوار است.

پژوهش حاضر با هدف شناسایی و تبیین الگوی مطلوب اشاعه و انتقال دانش بومی در صنایع دستی بلوچستان، دو سطح از فرآیندهای دانشی را مورد بررسی قرار داد: نخست، شیوه‌های موجود که ریشه در سنت‌های شفاهی، تعاملات اجتماعی و آموزش‌های تجربی

دارند؛ و دوم، شیوه‌های مطلوب که از دیدگاه بومیان می‌تواند با بهره‌گیری از فناوری‌های نوین، آموزش رسمی و نظام‌مند، و تقویت مهارت‌های فردی و گروهی به انتقال مؤثرتر و پایدارتر دانش بومی منجر شود.

نتایج نشان داد که انتقال و اشاعه دانش بومی صنایع دستی در بلوچستان نه فقط یک فرایند آموزشی، بلکه سازوکاری فرهنگی، اجتماعی و هویتی است که ریشه در سنت‌های شفاهی، روابط نسل‌به‌نسل و تجربه زیسته هنرمندان دارد. یافته‌ها نشان می‌دهد که شیوه‌های کلاسیک مانند مشاهده حضوری، تقلید، گفت‌وگو، دوره‌های خانوادگی و تکرار مداوم همچنان نقش اصلی را در یادگیری و بازتولید هنرهای بومی ایفا می‌کنند. این روش‌ها علاوه بر انتقال مهارت، ارزش‌ها، زیبایی‌شناسی و «منطق فرهنگی تولید» را نیز حفظ می‌کنند و بدین ترتیب به تداوم هویت جمعی و میراث فرهنگی کمک می‌نمایند.

در کنار این عناصر سنتی، روندهای نوظهور حاکی از پذیرش تدریجی فناوری، شبکه‌های اجتماعی، محتواسازی و آموزش مجازی است که امکان مستندسازی، دسترسی گسترده‌تر و عدالت آموزشی را فراهم می‌سازد. این ترکیب نشان‌دهنده شکل‌گیری یک الگوی گذار تدریجی از فرهنگ شفاهی به نظام‌های دیجیتال است؛ الگویی بومی و زمینه‌محور که تلاش می‌کند بدون گسست از گذشته، آینده‌ای پایدار برای دانش صنایع دستی بلوچستان فراهم آورد.

همچنین نقش انگیزش فردی، علاقه، تمرکز و یادگیری تدریجی به عنوان مؤلفه‌های روان - رفتاری مهم برای انتقال دانش برجسته شد؛ عواملی که ظرفیت توانمندسازی و کارآفرینی زنان بلوچ را به‌طور ویژه تقویت می‌کنند و می‌توانند موتور محرکه اقتصاد محلی باشند.

در مجموع، این پژوهش نشان می‌دهد که مطلوبیت انتقال دانش بومی در بلوچستان نه در جایگزینی روش‌های سنتی با فناوری، بلکه در هم‌افزایی آن‌ها شکل می‌گیرد. استمرار سنت‌های آموزشی بومی در کنار بهره‌گیری هوشمندانه از فناوری اطلاعات و حمایت نهادی، می‌تواند مسیری پایدار برای احیا، ثبت، ترویج و اقتصادمحور کردن صنایع دستی بلوچ فراهم کند و این میراث ارزشمند را از خطر فرسایش و فراموشی مصون بدارد.

در نهایت، این پژوهش نشان می‌دهد که گذار از «سنت شفاهی» به «نظام‌های دیجیتال»، نه به معنای حذف میراث گذشته، بلکه بازآفرینی آن در قالبی نو است. الگوی پیشنهادی

پژوهش بر ادغام آموزش‌های حضوری و مجازی، تعامل میان نسل‌ها، مستندسازی چندرسانه‌ای، و بهره‌گیری از فناوری‌های ارتباطی استوار است. چنین الگویی می‌تواند نه تنها حافظه فرهنگی بلوچستان را از خطر فراموشی نجات دهد، بلکه آن را به سرمایه‌ای پویا برای توسعه پایدار، گردشگری فرهنگی و اقتصاد خلاق در سطح ملی و جهانی بدل سازد. بر اساس نتایج این پژوهش، تقویت نظام اشاعه و انتقال دانش بومی در صنایع دستی بلوچستان مستلزم هم‌افزایی میان دولت، جامعه محلی، نهادهای آموزشی و فناوری‌های نوین است. پیشنهاد می‌شود دولت با حمایت‌های مادی و معنوی هدفمند از صنعتگران بومی و ایجاد زیرساخت‌های دیجیتال و مراکز تخصصی آموزش صنایع دستی، زمینه تداوم این میراث فرهنگی را فراهم آورد. توسعه شبکه‌های اجتماعی بومی، پلتفرم‌های محتوایی و کارگاه‌های آموزشی ترکیبی حضوری - مجازی می‌تواند به معرفی گسترده‌تر هنرهای محلی در میان نسل جوان کمک کند. همچنین، ایجاد گروه‌های مردم‌نهاد برای مستندسازی، شناسایی و حفظ صنایع دستی بومی، برگزاری نمایشگاه‌ها و همایش‌های منطقه‌ای، و تخصیص بودجه برای نوسازی ابزار تولید از دیگر اقدامات ضروری است. در سطح ملی، پیشنهاد می‌شود صنایع دستی به عنوان یکی از ارکان اقتصاد خلاق و گردشگری پایدار در سیاست‌گذاری فرهنگی کشور مورد توجه قرار گیرد تا ضمن حفظ اصالت فرهنگی، به اشتغال‌زایی و افزایش درآمد ملی منجر شود.

در حوزه پژوهش‌های آینده، پیشنهاد می‌شود پژوهش‌های بعدی به شناسایی ابزارها و فناوری‌های مؤثر در توسعه دانش بومی بپردازد و نقش کتابخانه‌های عمومی، دانشگاه‌ها و نهادهای آموزشی را در انتقال و اشاعه این دانش بررسی کند. همچنین، برای غنای نظری و مقایسه‌ای، می‌توان روش‌های اشاعه و انتقال دانش بومی را در سایر حوزه‌های فرهنگی مانند موسیقی، کشاورزی، طب سنتی و رقص محلی و نیز در بافت‌های جغرافیایی متفاوت کشور تحلیل کرد. بهره‌گیری از رویکردهای ترکیبی کیفی - کمی در پژوهش‌های آتی می‌تواند به طراحی مدلی جامع برای گذار از سنت شفاهی به نظام‌های دیجیتال دانش بومی کمک کند و بدین وسیله، میراث صنایع دستی به شکلی پایدار، پویا و نسل‌پذیر حفظ شود.

قدردانی

نویسندگان مراتب سپاس خود را از مشارکت بومیان در انجام مصاحبه‌ها، باوجود تمام مشکلات و چالش‌ها، ابراز می‌کنند.

تضاد منافع

هیچ تضاد منافی گزارش نشده است.

منابع

- آویشی، نگار، حسین‌آبادی، زهرا، و اسفندیاری، مرضیه (۱۴۰۲). نقش صنایع دستی بر میزان اشتغال‌زایی بانوان بلوچ و پیشبرد اقتصاد منطقه (مطالعه موردی: سوزندوزی شهرستان ایرانشهر). *پژوهش‌های ایران‌شناسی*، ۲۶(۱۳)، ۶۲-۷۹.
- پورملایی، طیب، حسین‌آبادی، زهرا، و آزادی، عباسعلی (۱۴۰۰). بررسی نقش هنرهای سنتی سیستان در توسعه گردشگری منطقه. *مطالعات هنر و فرهنگ*، ۱۸(۶)، ۱۳۷-۱۳۰.
- سیفی، لیلی (۱۴۰۴). نقش کتابخانه‌های عمومی در حفاظت از دانش بومی: مطالعه فراترکیب. *تحقیقات اطلاع‌رسانی و کتابخانه‌های عمومی*، ۳۱(۱)، ۳۵-۵۲.
- سیفی، لیلی، قاسمی‌پور، مریم، و آیتی، محسن (۱۴۰۴). شناسایی نقش کتابخانه‌ها در مدیریت دانش بومی: مطالعه فراترکیب. *مطالعات کتابداری و سازماندهی اطلاعات*، ۳۶(۲)، ۷-۳۰.
- صادقی‌مقدم، محمدحسین، و کمیلی اصفهانی، حسین (۱۳۹۱). حمایت از صنایع دستی در ایران در پرتو مالکیت فکری. *حقوق خصوصی*، ۲۰(۲ و ۱)، ۷۱-۹۵.
- قنبری، سیروس، رئیس، طاهره، و قنبری، امیرحسین (۱۴۰۴). ارزیابی و اولویت‌بندی صنایع دستی جهت توسعه گردشگری استان سیستان و بلوچستان. *مطالعات مدیریت گردشگری عصر هوشمند*، ۲(۱)، ۱۵۶-۱۴۲.
- یعقوبی، مرتضی، سردار شهرکی، علی، و کرباسی، علیرضا (۱۴۰۲). تحلیل موانع توسعه بازار تعاونی‌های صنایع دستی روستایی استان سیستان و بلوچستان. *راهبردهای توسعه روستایی*، ۱۰(۴)، ۵۴۰-۵۱۳.

References

- Abdolvahabi, M., Dorrani, K., Safaei Movahhed, S., Fathivajargah, K., & Salehi, K. (2020). Presentation of Game-Based (Non- Digital) Learning Model with Problem Solving Approach for Organizational Education and Critiquing Existing
- Adekannbi, J., Olatokun, W. M., & Ajiferuke, I. (2016). Predictors of traditional medical knowledge transmission and acquisition in South West Nigeria. *Information Development*, 32(3), 566-578. <https://doi.org/10.1177/0266666914561534>
- Aveshi, N., Hosseinabadi, Z., & Esfandiari, M. (2023). The role of handicrafts in employment generation for Baloch women and promoting the regional economy: A case study of needlework in Iranshahr County. *Iranian Studies Research*, 26(13), 62–79. [in Persian].
- Buthelezi, S. C., Ocholla, D., & Dlamini, P. (2024). Strategies for documenting and disseminating indigenous knowledge at a South African university. *South African Journal of Information Management*, 26(1), 1648. <https://doi.org/10.1177/02666669231223718>
- Chigwada, J., & Ngulube, P. (2025). Stakeholders in the acquisition, preservation, and dissemination of indigenous knowledge projects. *Information Development*, 41(4), 1281-1298. <https://doi.org/10.1177/02666669231192851>
- Dlamini, P., & Ocholla, D. N. (2018). Information and communication technology tools for managing indigenous knowledge in KwaZulu-Natal Province, South Africa. *African Journal of Library, Archives and Information Science*, 28(2), 137-153. <https://doi.org/10.4314/1sey7v35>
- Fu, Y. (2023). Analysis of the transmission and development of traditional handicrafts in intangible cultural heritage. *Frontiers in Art Research*, 5(5), 23-29. <https://doi.org/10.25236/FAR.2023.050504>
- Ghanbari, S., Raeisi, T., & Ghanbari, A. (2025). Evaluation and prioritization of handicrafts for tourism development in Sistan and Baluchestan Province. *Smart Era Tourism Management Studies*, 2(1), 142–156. [in Persian]
- Lwoga, E. T., Ngulube, P., & Stilwell, C. (2010). Managing indigenous knowledge for sustainable agricultural development in developing countries: Knowledge management approaches in the social context. *The International Information & Library Review*, 42(3), 174-185.

- <https://doi.org/10.1080/10572317.2010.10762862>
- Mahesh, G. (2023). Communication and dissemination of India's traditional knowledge. *Indian Journal of Traditional Knowledge (IJTK)*, 22(2), 450-457.
- Malapane, O. L., Chanza, N., & Musakwa, W. (2024). Transmission of indigenous knowledge systems under changing landscapes within the vhavenda community, South Africa. *Environmental science & policy*, 161, <https://doi.org/10.1016/j.envsci.2024.103861>
- Maluleka, J. R., & Ngulube, P. (2018). The preservation of knowledge of traditional healing in the Limpopo province of South Africa. *Information Development*, 34(5), 515-525. <https://doi.org/10.1177/0266666917723956>
- Manfredi Latilla, V., Frattini, F., Messeni Petruzzelli, A., & Berner, M. (2019). Knowledge management and knowledge transfer in arts and crafts organizations: evidence from an exploratory multiple case-study analysis. *Journal of Knowledge Management*, 23(7), 1335-1354. <https://doi.org/10.1108/JKM-11-2018-0699>
- Mudemba, R., Taruvinga, A., & Zhou, L. (2021). Determinants of adoption of Indigenous Knowledge (IK) based technology in handicrafts among rural women of Amathole, South Africa: A double hurdle model approach. *African Journal of Science, Technology, Innovation and Development*, 13(4), 407-414.
- Mwanza, A. J. (2022). Can digital technology be used for addressing digital literacy in the dissemination of indigenous knowledge in rural areas?. *South African Journal of Libraries and Information Science*, 88(1), 1-11.
- Ngulube, P. (2023). From orality to digital assets: Managing Indigenous knowledge in Africa in the wake of the open science movement. *The Serials Librarian*, 84(5-8), 71-85. <https://doi.org/10.1080/0361526X.2023.2296880>
- Nhambura, C., & Maluleka, J. R. (2024). Dissemination of indigenous knowledge in Mashonaland east province, Zimbabwe. *Information Development*, 02666669231223718. <https://doi.org/10.1177/02666669231223718>
- Onyancha, O. B. (2024). Indigenous knowledge, traditional knowledge and local knowledge: what is the difference? An informetrics perspective. *Global knowledge, memory and communication*, 73(3), 237-257. <https://doi.org/10.1108/GKMC-01-2022-0011>
- Pourmolayi, T., Hosseinabadi, Z., & Azadi, A. (2021). Investigating the role of traditional arts of Sistan in regional tourism development. *Journal of Art and Culture Studies*, 18(6), 130-137. [in Persian]

- Rehman, S., Ahmad, I., & Khan, S. H. (2021). Preservation and Dissemination of Indigenous Knowledge in Pashtuns' Culture: The Role of Hujra as a Learning Hub. *Business & Economic Review*, 13(4), (2074-1693). <https://doi.org/10.22547/BER/13.4.4>
- Sacca, L., Shegog, R., Hernandez, B., Peskin, M., Rushing, S. C., Jessen, C., ... & Markham, C. (2022). Barriers, frameworks, and mitigating strategies influencing the dissemination and implementation of health promotion interventions in indigenous communities: a scoping review. *Implementation Science*, 17(1), 18. <https://doi.org/10.1186/s13012-022-01190-y>
- Sadeghi-Moghaddam, M. H., & Kamali-Esfahani, H. (2012). Supporting handicrafts in Iran in light of intellectual property rights. *Private Law*, 20(1-2), 71-95. [in Persian]
- Seifi, L. (2025). The role of public libraries in preserving indigenous knowledge: A metasynthesis. *Research on Information Science and Public Libraries*. 31(1), 35-52 <https://publij.ir/article-1-2554-en.html> [in Persian]
- Seifi, L., & Soltanabadi, M. (2020). Iranian Public Libraries' Capacities in Preserving and Disseminating Intangible Cultural Heritage. *IFLA Journal*, 46(4), 359-368. <https://doi.org/10.1177/0340035219886608>
- Seifi, L., Ghasemipoor, M., & Syamili, C. (2025). Librarians as Stewards of Indigenous Knowledge: A Meta-Synthesis of Roles, Challenges, and Strategies. *International Journal of Information Science and Management (IJISM)*, 23(4), 189-207. <https://doi.org/10.22034/ijism.2025.2054683.1753>
- Seifi, L., Ghasmeipoor, M. & Ayati, M. (2025). Identifying the role of libraries in indigenous knowledge management: A meta-synthesise study. *Librarianship and Information Organisation Studies*, 36(2), 8-30 <http://dx.doi.org/10.30484/nastinfo.2024.3624.2283> [in Persian]
- Strauss, A. & Corbin, J. (1998). *Basics of Qualitative Research: Techniques and Procedures For Developing Grounded Theory (2 Nd Ed.)*. Sage Publications, Thousand Oaks, CA, USA.
- Ting, D. H. (2023). Understanding knowledge transfer and knowledge management through social learning. *Journal of Knowledge Management*, 27(7), 1904-1924. <https://doi.org/10.1108/JKM-04-2022-0246>
- Yaghoubi, M., Sardar Shahraki, A., & Karbasi, A. (2023). Analysis of barriers to market development of rural handicraft cooperatives in Sistan and Baluchestan Province. *Rural Development Strategies*, 10(4), 513-540. [in Persian]